

WSPÓŁCZESNE RODZINY WIELODZIETNE – SAMOORGANIZACJA DLA REALIZACJI POTRZEB

Contemporary large families – self-organisation for fulfilling the needs

Streszczenie

Artykuł stanowi wprowadzenie do analizy działalności organizacyjnej rodzin wielodzietnych. Na tej podstawie można dokonać przeglądu najpilniejszych potrzeb takich rodzin. Podobnych informacji może dostarczyć przegląd wątków podejmowanych przez ich członków na forach internetowych. Zacieśniającą się współpraca międzynarodowa stowarzyszeń działających na rzecz rodzin wielodzietnych pozwala na wymianę doświadczeń i rozwiązań przyjętych w ramach polityki prorodzinnej. Na zakończenie przytoczono wątki z badań rodzinnych organizacji węgierskich wskazujących na kluczową rolę rodziny (zwłaszcza dużej) w procesie przekazywania tożsamości i kultury.

Słowa kluczowe: rodziny wielodzietne, organizacje pozarządowe, polityka prorodzinna, kultura węgierska, tożsamość narodowa.

Abstract

The article is an introduction to the analysis of organizational activities of large families. On this basis, one can review the most important needs of these families. Another information can be provided with an overview of topics discussed on the forums. Intensifying international cooperation of large family associations enables the exchange of experiences and solutions in pro-family policy. At the end of the article some interviews with Hungarian family organizations are quoted, indicating the crucial role of the family (especially large) in the transferring identity and culture.

Keywords: large families, non-governmental organisations, pro-family policy, Hungarian culture, national identity.

Sytuacja rodzin wielodzietnych w Polsce

Mianem wielodzietnej określana jest w Polsce rodzina, która posiada na swoim utrzymaniu minimum troje dzieci – taką definicję przyjmuje zarówno ustawodawca¹, jak i Główny Urząd Statystyczny (2014). Według raportu z ogólnopolskiego badania dużych rodzin zrealizowanego przez Ipsos Polska (2016) prawie 3,5 mln Polaków żyje w rodzinach wielodzietnych; najczęściej (w 74% przypadków) są to rodziny z trojgiem dzieci. Rodzicami są zazwyczaj osoby młode – średnia wieku matek to 35,7 roku, natomiast ojców – 38,8 roku (odpowiednio 44% i 27% nie przekroczyło 34. roku życia). W większości przypadków (60%) miejscem zamieszkania są obszary wiejskie. Tendencja do posiadania dużej rodziny jest poniekąd dziedziczna – doświadczenie

---

¹ Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Kartce Dużej Rodziny zastrzega, że chodzi o dzieci do 18. roku życia, młodzież uczącą się do 25. roku życia lub osoby z niepełnosprawnością (bez ograniczeń wiekowych). W skład rodzin wchodzi też dzieci z poprzednich związków partnerów/małżonków.

wielodzietności dotyczy często co najmniej jednego rodzica (74% – miasto, 90% – wieś). Jeżeli chodzi o poziom zadowolenia z poszczególnych obszarów życia, to najczęściej satysfakcji czerpią z miłości i rodziny, a najmniej z możliwości doksztalcania się, z dochodów oraz ilości czasu wolnego. Według raportu GUS 35% rodzin wielodzietnych na skutek braku funduszy musi rezygnować z płatnych dodatkowych zajęć uzupełniających dla dzieci, 10,1% rezygnuje z wizyt u specjalistów (14% u dentystów), 63,5% nie wysyła wszystkich dzieci na choćby tygodniowy letni wypoczynek, 29,5% nie daje dzieciom kieszonkowego na wydatki kulturalne. Anna Bebel w relacji z badań na temat wpływu Karty Dużej Rodziny na funkcjonowanie wielodzietnych rodzin podkreśla ich zadowolenie z istnienia wielu ułatwień, jednak wskazuje też obszary wymagające poprawy, takie jak ograniczona liczba miejsc na zajęciach dodatkowych, aktywności w godzinach pracy rodziców itd. (Bebel 2016: 216).

Temat wielodzietności zyskał w ciągu ostatniego roku na popularności za sprawą wprowadzenia przez rząd programu „Rodzina 500 plus”. Twórcy wspomnianego raportu Ipsos pytali więc członków rodzin wielodzietnych o stosunek społeczeństwa do nich; respondenci określili go w 34% jako (zdecydowanie lub raczej) negatywny i równoważnie w 35% jako (zdecydowanie lub raczej) pozytywny². Oceniając natomiast reakcje własnego otoczenia na pojawianie się kolejnych dzieci, podkreślali, że informacja o oczekiwaniu na trzecie dziecko stanowiła moment przełomowy, kiedy zaczynano formułować obawy; najczęściej negatywnie reagowali rodzice i teściowie (54%), dalsza rodzina (48%) oraz sąsiedzi (42%).

Aspekty organizacyjne

Liczne potrzeby mogą być zaspokojone dzięki samoorganizacji i współdziałaniu z innymi wielodzietnymi rodzinami – organizacje pozarządowe tego typu funkcjonują na poziomie ponadpaństwowym, państwowym i lokalnym. Jedną z takich prężnie działających organizacji jest European Large Families Confederation (ELFAC), która prowadzi skuteczne akcje lobbujące w interesie rodzin oraz m.in. organizuje regularne konferencje skupiające stowarzyszenia i aktywistów (Budapeszt 2013, Praga 2015, Ryga 2016). Na Węgrzech działa Nagycsaladosok Országos Egyesülete (NOE), w Polsce Związek Dużych Rodzin „Trzy Plus”, w Portugalii Associação Portuguesa de Famílias Numerosas (APFN), w Grecji Supreme Confederation of multi-child Parents of Greece (ASPE), podobne stowarzyszenia związane z ELFAC funkcjonują w 20 krajach europejskich, także w Turcji. Organizacje przyznają nagrody i wyróżnienia dla władz samorządowych za politykę prorodzinną (np. w Portugalii wyróżniono 41 okręgów miejskich), budują międzynarodową sieć relacji poprzez organizację Dnia Brata i Siostry (Portugalia), Festiwalu Wielkiej Rodziny (Węgry 2014) czy Narodowych Targów dla Wielkich Rodzin (Madryt). O randze stowarzyszeń świadczą spotkania z najważniejszymi politykami państw oraz z papieżem Franciszkiem (przedstawiciele ELFAC, Dzień Świętej Rodziny 28 grudnia 2014 r.). Tematy, w zakresie których organizowane są działania lobbujące, obejmują m.in. obniżenie lub zniesienie VAT na artykuły pierwszej potrzeby dla dzieci, kwestię przyznawania pensji i emerytur dla matek w rodzinach wielodzietnych (Francja), podejmowanie tematu „niewidzialnej pracy” kobiet w rodzinach, obniżenie opłat za wodę (Portugalia), zagadnienia technologii produkcji żywności istotne z perspektywy zdrowego żywienia dzieci (Węgry). Prowadzone są także projekty badawcze gromadzące dane na temat wielkich rodzin, co przydatne jest później w akcjach informacyjnych zwracających uwagę na ich znaczącą rolę w obliczu demograficznego kryzysu w Europie, podkreślaną m.in. w przemówieniu przewodniczącego ELFAC w Parlamencie Europejskim.

W Polsce działa wiele niezależnych organizacji skupiających wielkie rodziny – portal internetowy Bazy.ngo.pl informuje o 33 organizacjach odwołujących się w nazwie do wielodzietności³ – m.in. Stowarzyszenie Rodzin Wielodzietnych Warszawy i Mazowsza, Stowarzyszenie na rzecz Rodzin Wielodzietnych „Rodzina Rodzin” w Rzeszowie. Działają one także na poziomie dzielnic dużych miast, jak Bielańskie Stowarzyszenie Rodzin Wielodzietnych. Dodatkowo rozbudowaną sieć stanowi Związek Dużych Rodzin „Trzy Plus”, który

² Inaczej odpowiadali respondenci zrzeszeni w Związku Dużych Rodzin „Trzy Plus”, aż w 54% określając stosunek społeczeństwa do wielodzietnych jako negatywny, a tylko w 24% jako pozytywny.

³ O pomocy rodzinom wielodzietnym wspomina w opisie działalności niemal 100 organizacji (Bazy.ngo.pl).

posiada w Polsce cztery oddziały oraz ok. 60 lokalnych kół. Poza organizacją konferencji, zjazdów dużych rodzin i inicjowaniem badań (jak wspomniany projekt Ipsos) Związek wydaje również publiczne opinie na tematy dotyczące polityki rodzinnej w Polsce. Na przykład w 2014 r. zwrócono się do parlamentarzystów o odrzucenie ustawy ratyfikacyjnej Konwencji Rady Europy o przemocy wobec kobiet. Pomimo podkreślania konieczności zapobiegania i przeciwdziałania temu zjawisku wskazano również na sformułowania, które Związek określił jako „nieakceptowane w polskim społeczeństwie, mogące niekorzystnie wpływać na trwałość i stabilność rodzin”. W tym samym roku poparto zapowiedź podwyższenia ulgi podatkowej na trzecie i każde następne dziecko. Protestowano też przeciwko zmianie modelu odliczeń od podatku związanych z wychowywaniem dzieci. Argumentowano także za wprowadzeniem tzw. głosowania rodzinnego, przewidując wzmocnienie podmiotowości politycznej dużych rodzin i uczynienie z nich liczącego się środowiska. Potencjalne dodatkowe głosy (pochodzące z „Demeny voting”, „głosowania w imieniu dzieci”) mogłyby być kapitałem zwracającym uwagę polityków na potrzeby rodzinne. W 2016 r. bardzo pozytywnie oceniono program „Rodzina 500 plus”. Zgłoszono do niego trzy zastrzeżenia (na poziomie projektu), definicję „pierwszego dziecka” czyniącą nim dziecko młodsze po osiągnięciu pełnoletniości przez starsze, kwestię przekazywania wsparcia w ramach polityki społecznej (kosztowne i szkodliwe wizerunkowo dla dużych rodzin); podkreślano też konieczność uproszczenia i wypracowania spójnego systemu świadczeń. Związek podpisał również w grudniu 2016 r. porozumienie o współpracy z siecią dyskontowych hurtowni, podmiotem notowanym na warszawskiej giełdzie; umowa dotyczy m.in. wspólnych akcji marketingowych i promocji.

Forum internetowe jako ważny kanał komunikacji

Członkowie rodzin wielodzietnych często wymieniają się doświadczeniami na forach internetowych – wiele grup tematycznych jest na platformach GoldenLine, Gazeta.pl czy Kafeteria.pl. Do najpopularniejszych forów im poświęconych należą Wielodzietni.org oraz Wielodzietni.net. Tematyka wątków jest bardzo różnorodna – pojawiają się uniwersalne tematy dotyczące zdrowia, polecanych wydarzeń kulturalnych, dyskusje polityczne i wymiana poglądów na bieżące tematy społeczne. Dominują prośby o pomoc i poradę od osób znajdujących się w podobnej sytuacji – w zakresie wychowywania dzieci, rozwijania ich pasji, poszukiwania tymczasowych opiekunek, wymiana informacji o ciekawych projektach internetowych (Biznesmamy.net) i artykułach. Pojawia się też wiele ofert pomocy i rad, np. dotyczących miejsc niedrogich zakupów. Na Wielodzietni.net funkcjonuje giełda, na której łatwo można zdobyć lub zamienić potrzebne dobra. Dyskusje pomiędzy osobami posiadającymi dużą rodzinę a tymi, które dopiero rozważają decyzję o jej powiększeniu, odbywają się raczej na (wspomnianych wyżej) neutralnych forach, na których wielodzietność jest ujęta w rozbudowany wątek. Na platformach poświęconych wyłącznie tematowi wielkich rodzin takie rozmowy odbywają się o wiele rzadziej. Wyjątkiem są wątki dotyczące decyzji o adopcji dziecka lub oczekiwania na adopcję. Istotne wydają się też relacje z aktywności społecznej członków forum, np. w zakresie rozwijania projektu edukacji domowej, kwestii jej rejonizacji wojewódzkiej czy obowiązkowych badań dzieci przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne.

Lektura wątków poruszanych na forach nasuwa następujące rekomendacje dotyczące wsparcia dużych rodzin:

- potrzebna jest pomoc w zakresie prawnego i finansowego poradnictwa – np. odnośnie do możliwości wzięcia kredytu przez rodziny wielodzietne (na forum – pięcioosobowe) lub szansy uzyskania zapomogi czy zasiłku przez pozostające w domu matki;
- zwiększenie zakresu ułatwień zapewnianych przez Kartę Dużej Rodziny – dopasowanie godzin zajęć do możliwości opiekunów, udostępnienie bardziej znaczących zniżek, walka z fikcyjnymi udogodnieniami, ogłaszany tylko dla promocji firm;
- poprawa sytuacji zawodowej matek – umożliwienie podjęcia elastycznej pracy; istnieje również zapotrzebowanie na szkolenia – nauka języków w systemie e-learningu lub kursy informatyczne.

Przypadek stowarzyszeń węgierskich mniejszości

Na zakończenie rozważań na temat potrzeb i samoorganizacji rodzin wielodzietnych chciałabym przytoczyć refleksje z wywiadów przeprowadzonych z liderami pozarządowych organizacji dużych rodzin węgierskich. Badane stowarzyszenia miały siedziby na Węgrzech, w Rumunii i na Słowacji – zbadano je przy okazji szerzej zakrojonego projektu na temat węgierskich mniejszości narodowych⁴. Wywiady przeprowadzono w 2011 r. z liderami: Nagycsaládosok Országos Egyesülete (NOE) z siedzibą w Budapeszcie, organizacji wielkich rodzin Fecske (Jaskółka) ze Słowacji oraz działającego w Klużu (Rumunia, Transylwania) stowarzyszenia Életfa (Drzewo życia)⁵. Należy podkreślić, że właśnie stowarzyszenia węgierskie odgrywają ważną rolę w omawianej europejskiej sieci stowarzyszeń rodzinnych – zarówno w aspekcie personalnym, jak i pod względem udostępnianej infrastruktury (wiele europejskich konferencji dotyczących wielkich rodzin odbywa się w budynku węgierskiego parlamentu). Respondenci przede wszystkim podkreślali rolę wielkich rodzin (i rodzin w ogóle) w procesie podtrzymywania kultury i tradycji w sytuacji mniejszościowej⁶.

Prezes organizacji dużych rodzin Fecske jako główną potrzebę wymienił chęć przebywania z rodzinami o tej samej kulturze, które dawało poczucie bezpieczeństwa: *Warto się organizować. Jako Węgrzy mamy takie same problemy – nasza kultura na Słowacji jest zagrożona, jesteśmy otoczeni przez „słowiańskie morze”. Dlatego mamy silne relacje emocjonalne np. z węgierską organizacją z Serbii. Czujemy więź z węgierską tradycją i kulturą, natomiast często nie mamy funduszy, by się spotkać w ramach organizacji węgierskich nawet na Słowacji, często zdarza się to dopiero w Budapeszcie, na zjazdach wielkich rodzin. Zresztą staramy się nie izolować, współpracujemy ze Słowakami, którzy są dla nas otwarci* (Budapeszt, kwiecień 2011 r.).

Motyw stowarzyszania się dla ochrony dziedzictwa i tożsamości narodowej powtarzał się we wszystkich rozmowach. Prezes budapeszteńskiego NOE wskazywał na potencjał, jaki tkwi we wspólnotach, które są w stanie podtrzymać najważniejsze wartości: *Wspólnoty stanowią siłę – to one stawiają najmocniejszy opór przed narzucanymi ideologiami – najsilniejszy opór przed komunizmem był przecież w rodzinach. Ale gdyby zostawić je same sobie, rodzice szybko doszliby do wniosku, że jeżeli nie przystąpią do partii, ich dzieci nie otrzymają właściwej edukacji i szans. Inaczej było, gdy grupa rodzin trzymała się razem* (Budapeszt, czerwiec 2011 r.).

Potencjalny opór przed szybkimi reformami społecznymi może być postrzegany jako zaleta lub wada integracji rodzin wielodzietnych, gdyż można projektować politykę rodzinną w odniesieniu do tej oceny. NOE pełni funkcję organizacji opiekuńczej, jej działalność odzwierciedla troskę społeczeństwa kraju – ojczyzny (Węgier) w stosunku do rodaków zamieszkujących państwa ościenne. Jak mówi jej lider: *Mniejszość to tylko sytuacja. Jeśli mówimy o wartościach, to wartością jest dla nas kultura. Chcemy wspierać i utrzymywać kontakt z Węgrami za granicą – głównie przez pielęgnowanie więzi, tworzenie sieci, pomoc, np. dzielenie się know-how odnośnie do powadzenia organizacji pozarządowych* (Budapeszt, czerwiec 2011 r.).

Organizacja Életfa z Transylwanii również zajmowała się przekazywaniem kultury – poprzez naukę węgierskich opowieści i kołysanek oraz przez urozmaicanie rodzinom czasu spędzanego z dziećmi. Natomiast jej liderka dostrzega również problem napięć, do jakich dochodzi w małżeństwach mieszanych narodowo i tej kwestii poświęca dużo uwagi: *Najważniejszym celem, jaki sobie stawiamy, jest przekonanie małżonków do pozostawania razem – dziś tak prosto jest się rozstać. Duża praca wykonywana jest również w rodzinach małżeństw mieszanych, rumuńsko-węgierskich; chcemy im uzmysłowić, że prawdziwa miłość polega na otwarciu na dziedzictwo kulturowe małżonka, naukę jego rodowitego języka* (Kluż-Napoka, luty 2011 r.).

To niewątpliwie ważna rola organizacji. Napięcia narastające w rodzinie mogą potem zostać przeniesione na zewnątrz, wzmacniając konflikty międzykulturowe i międzynarodowe, zwłaszcza w przypadku rodzin rozbitych (choć rozpad rodziny jest tu podstawową szkodą). Lider NOE podkreślał konieczność upodmiotowienia i wzmocnienia organizacji mniejszości narodowych, które powinny stopniowo uniezależnić się od pomocy z Węgier, zyskując sprawność w walce o własne prawa:

⁴ Wspólnoty węgierskie są rozproszone w Europie Środkowej w wyniku przesunięcia granic w 1920 r. (traktat w Trianon).

⁵ Działalność o szerszym zakresie, obejmująca także mniejsze rodziny. W Rumunii istnieje też węgierska organizacja zajmująca się tylko rodzinami wielodzietnymi.

⁶ Istnieje również Federacja Węgierskich Stowarzyszeń Rodzin Wielodzietnych Basenu Karpackiego (Kárpát-medencei Családszervezetek Szövetségét), obejmująca obszar środkowoeuropejski zamieszkiwany przez węgierskie mniejszości; organizacja ta również jest powiązana z ogólnoeuropejską ELFAC.

Jest pewna rzecz, o której uważa się, że jest potrzebna dla mniejszości, ale w rzeczywistości skutki są dla nich katastrofalne. Wiele osób z mniejszości uważa, że z racji tego, że są Węgrami, potrzebują wsparcia od Węgier – finansowej czy jakiegokolwiek innej. I to nie jest dobre, bo jeżeli twoja siła pochodzi z zewnątrz, to tak naprawdę jesteś słaby. Siła musi pochodzić z wnętrza wspólnoty [Budapeszt, czerwiec 2011 r.].

To z jednej strony ważne zadanie dla organizacji wielkich rodzin, odzwierciedlające ogólnoeuropejski trend. Z drugiej – członkowie badanych NGO mierzą się z podwójną dyskryminacją – jako wielodzietni i jako przedstawiciele narodowych mniejszości. Na taką podwójną trudność zwracały uwagę inne organizacje węgierskie: Carissimi (poradnictwo prawne dla niepełnosprawnych narodowości węgierskiej na Słowacji) i Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat (udzielająca wsparcia medycznego dzieciom w Rumunii).

Stowarzyszenia angażują się też w sprawy nie dotyczące bezpośrednio przekazywania kultury, ale dobrostanu rodziny. Életfa przyłącza się do ruchu działającego dla wprowadzenia pensji dla kobiet pozostających w domu i wychowujących dzieci. Wspiera też kampanie zachęcające firmy do zatrudniania matek na korzystnych warunkach. Jedną z lidererek tej organizacji zauważyła: *Te pieniądze, jeśli nie trafią do rodzin, i tak trzeba będzie zwrócić – na utrzymanie poprawczaków i więźniów. Dziecko, któremu matka poświęca czas w domu, jest wychowane inaczej, sprawia mniej problemów. Przyszwoicie wychowane pokolenie nie kosztuje tak dużo* [Kluź-Napoka, luty 2011 r.].

NEO podejmuje też inne działania, np. inicjuje powstawanie i utrzymywanie ogólnowęgierskiej sieci organizacji, ma ku temu większe możliwości i środki. Wiele jego inicjatyw dotyczy restrykcji w reklamach produktów szkodliwych dla zdrowia czy środowiska. Jak widać, zakres działań podejmowanych przez takie organizacje jest bardzo szeroki.

Podsumowanie

W obliczu kryzysu demograficznego świata zachodniego warto zdać sobie sprawę z wartości rodzin wielodzietnych. Dobrą wiadomością jest niewątpliwie ich postępująca samoorganizacja na coraz wyższych szczeblach i siła oddziaływania jako ważnej grupy interesu. Pomimo pozytywnego wpływu w aspekcie demograficznym, ekonomicznym, kulturowym i tożsamościowym (Szyszka 2009: 444) wiele rodzin wielodzietnych mierzy się z krzywdzącym stereotypem pozostawiania ciężarem dla społeczeństwa, odbiorcy nadmiernych świadczeń socjalnych, a nawet etykietą środowiska patologicznego (Szyszka 2015: 177). Potrzeba społecznego uznania jest niewątpliwie jedną z najbardziej palących – warto uświadamiać to projektantom polityki społecznej i inicjatorom społecznych akcji informacyjnych.

Bibliografia

- Bebel A. (2016), *Wpływ karty dużej rodziny na poprawę sytuacji rodzin wielodzietnych w Polsce – ocena na podstawie zogniskowanych wywiadów grupowych*. [w:] J. Szczepaniak-Sienniak, A. Kubów (red.), *Sytuacja rodzin i polityka rodzinna w Polsce po dekadzie członkostwa w Unii Europejskiej*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, s. 206-223.
- GUS (2014), *Warunki życia rodzin w Polsce. Informacje i opracowania statystyczne*.
- Ipsos Polska (2016), *Wielodzietni w Polsce 2016. Raport*.
- Szyszka M. (2009), *Więzi rodzinne czynnikiem wspomagającym kształtowanie tożsamości narodowej*. [w:] L. Dyczewski, D. Wadowski (red.), *Tożsamość polska w odmiennych kontekstach*. Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 439-451.
- Szyszka M. (2015), *Wielodzietność w Polsce – społeczne postrzeganie i pomoc państwa*. [w:] I. Taranowicz, S. Grotowska (red.), *Rodzina wobec wyzwań współczesności. Wybrane problemy*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Arboretum, s. 177-192.

Akty prawne:

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 maja 2014 r. w sprawie szczegółowych warunków realizacji rządowego programu dla rodzin wielodzietnych (Dz.U. z 2014 r. poz. 755).

Ustawa z dnia 5 grudnia 2014 r. o Karcie Dużej Rodziny (Dz.U. z 2014 r. poz. 1863).

Portale internetowe:

www.3plus.pl

www.wielodzietni.org

www.wielodzietni.net

www.elfac.org